

ТАКТИКА ЗАСТОСУВАННЯ МЕТОДУ КРИМІНАЛІСТИЧНОГО ПРОГНОЗУВАННЯ ПІД ЧАС ОГЛЯДУ МІСЦЯ ПОДІЇ**THE TACTICS OF APPLICATION CRIMINALISTIC PREDICTION DURING ON THE INSPECTION OF THE PLACE OF SCENE****Теслюк І.О.,
аспірант***Одеський державний університет внутрішніх справ*

Стаття присвячена дослідженню такої слідчої (розшукової) дії як огляд місця події. Наголошується на тому, що криміналістичне прогнозування є незамінним стратегічним методом планування імовірного майбутнього. Визначено значення криміналістичного прогнозування на підготовчій стадії, по прибутті на місце події, власне на робочому етапі та в заключній частині.

У статті окреслено порядок дій та завдання, які необхідно вчинити слідчому та іншим учасникам слідчої (розшукової) дії для того, аби не упустити прогнозу інформацію. Визначено загальні правила для суб'єктів досудового розслідування при огляді місця події.

Ключові слова: криміналістичне прогнозування, огляд місця події, слідчий, суб'єкт досудового розслідування.

Статья посвящена исследованию такого следственного (розыскного) действия как осмотр места происшествия. Отмечается, что криминалистическое прогнозирование является незаменимым стратегическим методом планирования вероятного будущего. Определено значение криминалистического прогнозирования на подготовительной стадии, по прибытии на место происшествия, собственно на рабочем этапе и в заключительной части.

В статье установлен порядок действий и задачи, которые необходимо совершить следователю и другим участникам следственного (розыскного) действия для того, чтобы не упустить прогнозную информацию. Определены общие правила для субъектов досудебного расследования при осмотре места происшествия.

Ключевые слова: криминалистическое прогнозирование, осмотр места происшествия, следователь, субъект досудебного расследования.

The article is dedicated to examining such investigation proceeding as the examination of the scene.

The examination of the scene is a system of interconditional and interdependent complexes of psychological processes of the offender (while committing crime) and of the investigator (while examining the scene). The author indicates that in spite of investigator's experience and professional skills, that should be on a high level, the great importance is paid to skillful use of the criminalistic prediction method by the subject of prejudicial inquiry.

The attention is paid to criminalistic prediction, that is indispensable method of planning the predicting future. Thus, the scene is a source of cognitive information, the investigator has the opportunity to devise the appropriate model of offenders possible behavior and to reconstruct the circumstances of the crime.

It is determined – the criminalistic prediction on preparatory stage, on the arriving to the scene stage, on working stage and on conclusive stage.

Depending on where the scene takes place (outdoor or indoor) and on the character of the crime, the investigator should decide what actions and targets must be done, in order to do the right forecast.

The article outlines the order of actions and the targets, that should be managed by the investigator and by the other members of investigation proceeding, in order not to lose the predicting information. There is the list of powers of every member of the investigative team indicated.

There are also mentioned the general rules for the subjects of prejudicial inquiry while examining the scene. The conclusion outlines that every stage of investigative action is made by the method of criminalistic prediction and the use of this method is important for planning probable future occurrences and processes in order to foresight the conformities of probable future.

Key words: criminalistic prediction, viewing the scene, investigator, subject of pre-trial investigation.

Огляд місця події є тією слідчою (розшуковою) дією, яка надає можливість отримати інформацію про вчинений злочин, спосіб та обставини, виявити та вилучити сліди, спрогнозувати та висунути версії з приводу встановлення винних осіб. Зазвичай, діяльність учасників огляду місця події є ускладненою, оскільки у процесі огляду психіка слідчого надзвичайно завантажена такими факторами як раптовість виїзду на місце події, невизначеність слідчої ситуації, специфічність умов дослідження, несприятлива обстановка.

Попри професійних умінь та навичок, які повинні бути на високому рівні у слідчого, важливе значення під час огляду місця події має уміле застосування суб'єктом досудового розслідування методу криміналістичного прогнозування. Оскільки місце події є джерелом пізнавальної інформації, то у слідчого виникає можливість розробити відповідні прогнозні моделі можливої поведінки злочинця, тобто реконструвати обставини злочину. Часто невміле застосування цього методу приводить до неочікуваних наслідків. Тому аби раціонально та ефективно провести дану слідчу (розшукову) дію, уповноваженим особам слід дотримуватись певних правил та рекомендацій.

На проблематиці проведення огляду місця події зупинялось багато науковців, але стосовно застосування при

цьому методу криміналістичного прогнозування лише одиниці. Аналізуючи праці вчених, ми помітили значний науковий інтерес до даного питання, а саме у таких провідних науковців як : О. М. Цільмак [1], А. Н. Литвинов і Р. Л. Степанюк [2], О. С. Ховпун [3] та інші.

Основними нормативно-правовими актами, якими керується слідчий при такій слідчій (розшуковій) дії, є: Конституція України [4], Кримінальний процесуальний кодекс України [5], Кримінальний кодекс України [6], Закон України «Про Національну поліцію» [7] та інші накази та розпорядження.

В залежності від того, де буде проводитись огляд місця події (на місцевості, в приміщенні) та якого характеру було вчинено злочин, залежить те, які дії та завдання повинен вчинити слідчий, аби правильно спрогнозувати. Тобто, для отримання прогнозної інформації, необхідно дотримуватись певних правил.

Метою статті є визначення точних задач та тактики дій на кожному етапі огляду місця події, з метою отримання прогнозної інформації.

Огляд місця події являє собою систему взаємообумовлених та взаємопов'язаних комплексів психологічних процесів злочинця (при вчиненні злочину) та слідчого (при дослідженні місця події).

Вважається аксіомою те, що під час підготовки до будь-якої слідчої (розшукової) дії ставиться мета спрогнозувати та висунути версії з приводу встановлення винних осіб. Але, як вважають Литвинов А. Н. і Степанюк Р. Л., виключенням є огляд місця події, керуючись такими категоріями як «визначеність результату» та «суб'єктивна обумовленість пошукових дій». Результати проведення всіх інших слідчих дій цілком успішно можуть прогнозуватися у його слідчій діяльності [2].

Оскільки метод прогнозування застосовується на всіх етапах огляду місця події, то слід розглянути тактичні особливості застосування криміналістичного прогнозування на кожному з них.

Отже, на підготовчому етапі, що включає в себе прогнозування до виїзду на місце злочину (безпосередньо при отриманні повідомлення про вчинений злочин слідчий вже прогнозує можливі варіанти) та на місці злочину (наприклад, прогнозування по першому враженню від загальної картини побаченого). До виїзду на місце злочину, застосовуючи метод прогнозування, слідчий має виконати такі підготовчі дії:

- отримати вичерпну інформацію та уточнити характер події (що сталося? де сталося? коли та за яких обставин?);
- визначити коло осіб та залучити слідчо-оперативну групу;
- підготувати необхідні технічні засоби для забезпечення виїзду на місце злочину;
- забезпечити участь необхідних учасників (потерпілий, свідок та інші);
- вжити заходи щодо відновлення порядку та охорони місця події;
- вжити заходи щодо надання допомоги потерпілим та іншим особам, які її потребують.

По прибутті на місце події, упевнившись, що прийняті всі заходи по охороні місця злочину, ліквідації наслідків, надання допомоги потерпілим, слідчий робить прогнози по загальній картині побаченого та вчиняє такі дії:

- особисто переконається, чи було надано медичну допомогу потерпілому та особам, що її потребують;
- допитує свідків та потерпілих, на основі чого висувуються нові версії і прогнозування явищ та процесів;
- чітко визначає перелік завдань, які необхідно провести під час огляду місця події, аби нічого не упустити;
- дає розпорядження слідчо-оперативній групі щодо проведення необхідних оперативно-розшукових заходів та визначає коло обов'язків кожного учасника огляду;
- вживає заходи щодо відсторонення сторонніх осіб;
- компетентно проводить вищезазначену слідчу (розшукову) дію, з початку до кінця.

Не менш важливим при огляді місця події для прогнозування є вивчення та фіксація таких об'єктів як:

- сліди злочину та сліди злочинця;
- навколишня природна місцевість та штучні межі місця події;
- предмети, що розміщені в межах місця події.

На робочому етапі, що включає загальний та детальний огляд, зібрана інформація в сукупності аналізується та опрацьовується. Під час загального огляду, слідчий ознайомлюється з обстановкою місця злочину, визначає межі огляду, висуває криміналістичні версії, формує план детального огляду. Для того, щоб не упустити інформацію, під час загального огляду місця події визначаються межі огляду та проводиться відео- чи фотозйомка. Важливо, щоб точка зйомки була з такої позиції, яка відображає специфічні умови видимості.

Під час огляду місця події слідчий виконує такі завдання:

- 1) встановлює обставини, при яких вчинено злочин (характер, масштабність шкоди);
- 2) виявляє сліди злочину [8];

3) вживає заходи щодо одержання вихідної інформації для організації пошуку злочинця і провадження першочергових невідкладних слідчих дій [8];

4) прогнозує події, що мають ознаки злочину в минулому, та прогнозує подальшу лінію поведінки. Для цього слідчий вчиняє такі дії:

- а) встановлює об'єктивну сторону злочину, тобто місце і час вчинення злочину, знаряддя та спосіб, обставини і механізм події, наслідки злочину і причинний зв'язок між діями злочинців та їх наслідками;
- б) визначає просторові і часові межі, черговість вчинення певних дій чи проходження певних подій;
- в) встановлює можливий спосіб вчинення злочину в певних умовах;
- г) отримує відомості про нанесену шкоду та потерпілих;
- д) встановлює хід подій, що відбувались одночасно зі злочином (за яких погодних умов);
- є) моделює події, що відбулись.

Вищезазначений перелік не є обмеженням у сфері пошуку, оскільки не може бути вирішений простим розрахунком можливостей. В ході їх реалізації слідчий проявляє здатність до творчості та прийняття в будь-який час імовірного тактичного рішення.

Так, при виявленні слідів злочину, слідчий знову прогнозує та висуває криміналістичні версії з приводу встановлення винних осіб, визначає лінію поведінки учасників злочину та вживає необхідних заходів щодо розслідування даного злочину.

Слід погодитись з Цільмак О. М., яка зазначає, що однією із функцій криміналістичної версії є прогностична. Вона забезпечує передбачення (проорокування) закономірностей, механізмів та наслідків статички або динаміки імовірного майбутнього об'єкту прогнозування для планування основних тактичних заходів правозастосовної діяльності [9].

При побудові криміналістичної версії на пошуково-формулюючому етапі слідчий аналізує та оцінює об'єкт прогнозування для передбачення наслідків динаміки або статички його імовірного майбутнього. Версія вважається достовірною, якщо прогнозна інформація відповідає усім обставинам кримінального провадження. Для перевірки версії важливим є підтвердження прогнозу, коли немає сумнівів про її хибність.

У ч. 3 ст. 237 КПК України зазначено про те, що «для участі в огляді може бути запрошений потерпілий, підозрюваний, захисник, законний представник та інші учасники кримінального провадження. З метою одержання допомоги з питань, що потребують спеціальних знань, слідчий, прокурор для участі в огляді може запросити спеціалістів. Так, при залученні даних суб'єктів, слідчий отримує додаткову інформацію, аналізує дані та формує нові найбільш вірогідні прогнози.

Оскільки у повноваження слідчого входить організація та прийняття рішень щодо огляду місця події, то членами залученої слідчо-оперативної групи (далі – СОГ) є такі учасники, які виконують свої повноваження:

- інспектор дізнання (виконує окремі доручення слідчого);
- оперуповноважений кримінального розшуку (сприяє слідчому і дізнавачу в огляді місця події, проводить оперативно-розшукові дії);
- інспектор ДАІ (допомагає слідчому виявляти сліди злочину та забезпечує безпеку руху транспортних засобів);
- експерт-криміналіст (проводить роботу щодо виявлення, фіксації та збереження слідів злочину);
- спеціаліст-автомеханік (допомагає виявити причину та відтворити механізм автопригоди) та ін.

Таким чином, вміле використання слідчим спеціальних знань та залучення спеціалістів до огляду місця події

дасть змогу виявити якнайбільше слідів злочину для подальшого прогнозування.

На заключному (завершальному) етапі, коли слідчий узагальнює та аналізує зібрану інформацію, вирішується питання про подальші дії та способи їх реалізації. Якщо відповіді на всі питання є вичерпними, то дана слідча (розшукова) дія вважається закінченою, а якщо виникли нові запитання, то проводиться додатковий огляд.

Таким чином, кожний етап даної слідчої (розшукової) дії пронизаний методом прогнозування, більше того, застосування даного методу є ніщо інше як планування імовірного майбутнього явищ та процесів, в основі якого лежить передбачення (прокування) закономірностей імовірного майбутнього.

Для того, аби прогнозування під час огляду місця події було виправданим, суб'єктові досудового розслідування слід дотримуватись таких загальних правил:

- своєчасно вживати заходи для отримання важливих фактичних даних;
 - використовувати тільки достовірні вихідні дані;
 - урахувати домінуючі ознаки ймовірного злочинця (мотив, навички, звички);
 - зіставляти логічно однорідні та сумісні характеристики фактичних даних;
 - дотримуватись причинно-наслідкових відносин складових фактичних даних;
 - приймати до уваги статистичні принципи, засновані на теорії вірогідності;
 - невідкладно реагувати на помилкові вчинки інших учасників слідчо-оперативної групи;
 - логічно тлумачити фактичні дані та доцільно їх використовувати;
 - об'єктивно відноситись до розслідування даного злочину;
 - будувати прогнози при достатньому обсязі інформації (повнота, надійність);
 - приймати до уваги логічні наслідки прогнозу.
- Прогнозуючи при огляді місця події, для слідчого неприпустимо:
 - несвоєчасно проводити слідчу (розшукову) дію;
 - несвоєчасно вживати заходи щодо збереження цінної інформації;
 - акцентувати увагу лише на загальні відомостях, нехтуючи деталі, дрібниці;
 - поверхнево аналізувати та поспішно робити висновки;

- будувати прогнозні моделі без урахування природних факторів (часу, погодних умов, особливостей людського організму тощо);

- невідповідно використовувати засоби, методи та прийоми при побудові прогнозів;
- несвоєчасно перевіряти фактичні дані, що мають значення у кримінальному провадженні;
- некоректно давати вказівки іншим учасникам слідчої (розшукової) дії;
- неправильно тлумачити зміст даних, що отримані в ході огляду місця події;
- суб'єктивно відноситись до конкретного кримінального провадження;
- зациклюватись на одному варіанті прогнозу;
- використовувати недостовірні дані.

Отже, проаналізувавши таку слідчу (розшукову) дію як огляд місця події, ми дійшли висновку, що без застосування криміналістичного прогнозування подальше розслідування злочину є неможливим. В залежності від того, де проводиться огляд (в приміщенні чи на місцевості), слідчий ставить пред собою відповідні цілі та завдання.

Так, на нашу думку, тактичними особливостями застосування криміналістичного прогнозування при огляді місця події є те, що:

- воно застосовується на всіх рівнях слідчої (розшукової) дії (на підготовчій стадії, безпосередньо по прибутті на місце події та під час проведення огляду);
 - має свій алгоритм;
 - формується на основі зібраних даних слідчого та слідчо-оперативної групи;
 - є ускладненим інформаційним пошуком слідів злочину;
 - є основою для висування версій;
 - дає можливість будувати багатоваріантні прогнози;
 - допоміжними є застосування інтуїтивного, аналітичного методу, методу «мозкового штурму», методу евристичних запитань та ін.;
 - потребує застосування таких психологічних характеристик як сприйняття обстановки місця події, аналіз виявлених слідів та речових доказів, встановлення причинного зв'язку виявленого з розслідуваною подією та створення моделі розслідуваної події.
- Таким чином, криміналістичне прогнозування виступає основою при проведенні огляду місця події, що в майбутньому забезпечує успішне розслідування злочину.

ЛІТЕРАТУРА

1. Цільмак О. М. Загальнотеоретичні положення криміналістичного прогнозування / О. М. Цільмак // Вісник Запорізького національного університету. Юридичні науки. – 2013. – № 4. – С. 178–184.
2. Литвинов А. Н. Прогнозирование и планирование в криминалистике / А. Н. Литвинов, Р. Л. Степанюк / Под общ. ред. канд. юрид. наук доц. В. И. Гаенко. – М.: «ЮРКНИГА», 2004. – 160 с.
3. Ховпун О. С. Особливості огляду місця ДТП в умовах протиправного зникнення водія автотранспортного засобу з місця події / О. С. Ховпун // Часопис Академії адвокатури України. – 2011. – № 13. – С. 1–6.
4. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 року // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 237.
5. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квітня 2012 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>
6. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05 квітня 2001 року // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 25-26. – Ст. 131.
7. Про Національну поліцію : Закон України від 02 липня 2015 року // Відомості Верховної Ради України. – 2015. – № 40-41. – Ст. 379.
8. Криміналістика : Підручник / За ред. П. Д. Біленчука. – 2-ге вид., випр. і доп. – К.: Атіка, 2001. – 544 с.
9. Цільмак О. М. Основи побудови криміналістичних версій / О. М. Цільмак // Порівняльно-аналітичне право : електронне наукове фахове видання юридичного факультету ДВНЗ «Ужгородський національний університет». – 2014. – № 2. – С. 334–338.